

INGA GUÐRÚN KRISTJÁNSDÓTTIR

ÁTAKSVERKEFNIÐ NÁM ER VINNANDI VEGUR

Inga Guðrún Kristjánsdóttir

Markmið átaksverkefnisins *Nám er vinnandi vegur* var meðal annars að lækka hlutfall Íslendinga á aldrinum 20–66 ára sem ekki hafa lokið formlegu framhaldsnámi. Í því skyni voru tæplega 1.500 nemendur innritaðir í nám á framhaldsskólastigi haustið 2011. Nemendahópurinn var tvískiptur, annars vegar nemendur á skrá hjá Vinnumálastofnun og hins vegar nemendur á aldursbilinu 18–24 ára sem voru án skólavistar. Talsvert brotthvarf varð úr nemendahópnum á haustönn eða 21,37%. Helstu ástæður brotthvarfs voru andleg veikindi, fjárhagsástæður, nám ekki við hæfi, áhuga eða getu nemenda, námsörðugleikar eða ADHD, og atvinna. Andleg veikindi sem ástæður brotthvarfs eru nýnæmi í fræðilegri umfjöllun á þessu sviði. Því er fræðilegt sem og hagnýtt gildi þessara niðurstaðna talsvert. Samhliða átakinu var náms- og starfsráðgjöf eflað í þeim framhaldsskólum sem innrituðu nemendur vegna átaksins og var þessum nemendahópi fylgt eftir sérstaklega með það fyrir augum að sporna gegn brotthvarfi. Á vorönn mældist brotthvarfið 11,49%. Brotthvarf lækkaði því nánast um helming á milli anna sem verður að teljast verulega góður árangur. Í lok skólaársins höfðu alls 7,83% nemenda í átakinu formlega lokið námi sínu en 116 nemendur

brautskráðust ýmist af starfsnáms- eða bóknámsbrautum. Er þessi góði árangur talinn hafa byggst á markvissri samvinnu náms- og starfsráðgjafa, nemenda, skóla og stofnana sem að átakinu stóðu. Óhætt er að segja að átakið hafi staðið undir markmiðum stefnumörkunarinnar *Ísland 2020* í átt að hækkuðu menntunarstigi þjóðarinnar.

Þessi grein byggir á eftirfylgni sem höfundur hafði með átaksverkefninu *Nám er vinnandi vegur* skólaárið 2011–2012 sem meðal annars fól í sér söfnun og túlkun tölulegra gagna og upplýsinga um brotthvarf. Höfundur framkvæmdi rannsókn meðal brotthvarfsnemenda úr átakshópnum en þær upplýsingar sem þá fengust hafa þá sérstöðu að hafa verið aflað í rauntíma og nemendur sjálfir voru spurðir beint út í ástæður brotthvarfs. Ekki er vítað til þess að sambærileg aðferðafræði hafi áður verið nýtt við öflun upplýsinga á þessu sviði hérlandis. Umfjöllunin hér á eftir byggir á rannsóknarvinnu höfundar á átaksverkefninu á framhaldsskólastigi, auk samvinnu við stjórnendur og náms- og starfsráðgjafa framhaldsskólanna sem tóku þátt í verkefninu. Einnig er stuðst við tvær óútgefnar skýrslur, unnar af höfundi í starfi hjá mennta- og menningarmálaráðuneytinu, þar sem settar voru fram tölulegar upplýsingar um brotthvarf meðal nemenda átaksins og ástæður að baki.

Átaksverkefnið byggðist á tillögum frá samráðshópi ráðuneyta, allra þingflokka, aðila vinnumarkaðarins og hreyfinga námsmanna sem þáverandi forsætisráðherra skipaði. Fjármögnun átaksins var tryggð með samráði ríkisstjórnar og

aðila vinnumarkaðarins í tengslum við gerð kjarasamninga. Átaksverkefnið byggir á stefnumörkun sóknaráætlunarinnar *Ísland 2020* – sókn fyrir atvinnulíf og samfélag, með það að markmiði að fyrir árið 2020 verði hlutfall Íslendinga á aldrinum 20–66 ára sem ekki hafa hlotið formlega framhaldsmenntun farið úr 30% niður í 10%. Leiðir í átt að markmiðinu eru meðal annars taldar vera að efla framhaldsskólann og að hann verði opnaður, atvinnuleitendum verði gefin aukin tækifæri til að mennta sig, þróunarsjóður starfi að því að efla starfstengt nám, skil milli framhaldsskóla og fullorðinsfræðslu verði gerð sveigjanlegri, náms- og starfsráðgjöf eflað ásamt því að vinnustaðanámsjóður verði styrktur (Velferðarráðuneytið, 2011).

Tæplega 1.500 nemendur innrituðust í nám á framhaldsskólastigi haustið 2011 undir formerkjum átaksins. Nemendahópur átaksins var tvískiptur. Annars vegar hópur nemenda sem innritaðist í nám samhliða því að þiggja bætur hjá Vinnumálastofnun (VMST), og hins vegar hópur nemenda sem framhaldsskólarnir innrituðu til viðbótar við hefðbundna ársnemendur og voru á aldrinum 18–24 ára. Þannig var öllum umsækjendum um nám í framhaldsskóla, sem

uppfylltu skilyrði átaksins, tryggð skólavist haustið 2011. Í upphafi þurfti að skilgreina hvaða nemendur væru þátttakendur í átakinu og hverjum ætti að fylgja eftir með auknum stuðningi innan skólanna, þar sem átakið kvað á um að skólarnir veittu þessum nemendum viðbótarstuðning til að sporna gegn brotthvarfi. Umfjöllun hér á eftir takmarkast við þátttakendur sem stunduðu nám á framhaldsskólastigi, en auk þess innrituðust nemendur átaksins í nám í framhaldsfræðslu, frumgreinadeildum og háskólum. Nemendahópurinn sem innritaðist í nám á vegum átaksins var fjölbreyttur og margir deildu þeirri reynslu að eiga að baki námsferla sem báru með sér að nemendur höfðu glímt við hindranir í námi. Áhersla var lögð á að nemendahópnum yrði mætt með það í huga og að leiða yrði leiða til að sporna gegn brotthvarfi. En brotthvarf er viðurkenndur vandi sem stöðjar að íslensku menntakerfi.

Margar ástæður geta legið að baki brotthvarfi nemenda úr námi og um er að ræða flókið samspil þátta hverju sinni sem tengjast nemandanum, fjölskyldu hans, skóla og samfélaginu í kring. Almenn er fjallað um brotthvarf sem ferli og eftir því sem fleiri áhættuþættir eru til staðar hverju sinni aukast líkur á brotthvarfi nemenda. Samkvæmt Jóni Torfa Jónassyni og Kristjönu Stellu Blöndal (2002) er brotthvarfs- hópur skilgreindur sem þeir einstaklingar sem ekki hafa farið í nám að loknum grunnskóla eða hafa hætt námi í framhaldsskóla. Í niðurstöðum rannsóknar þeirra á námsgengi og afstöðu '75 árgangans til náms koma fram mismunandi ástæður þess að meðlimir árgangans fóru ekki í framhaldsskóla eða hættu þar námi. Fjórar algengustu ástæðurnar sem fólk nefndi voru að þeim leiddist námið, þeim hafi boðist gott starf, fjárhagsvandráði og heimilisaðstæður. Þetta er í samræmi við umfjöllun sem birtist í grein Jóns Torfa, Kristjönu Stellu og Anna-Christin Tannhauser (2011) en þar er fjallað um ástæður brotthvarfs á Íslandi út frá þremur sjónarhornum, það er skipulagi, skólanum og einstaklingnum. Í sömu grein er einnig tekinn fyrir samanburður á brotthvarfi hér á landi við nágrannalönd, með sérstaka áherslu á framhaldsskólastigið. Þar sker íslenskt menntakerfi sig úr þar sem brotthvarf er talsvert meira héraðs. Hlutfall brotthvarfs er talsvert hátt meðal beggja kynja og hjá ólíkum aldurs- hópum. Þegar dregnir eru fram félagslegir þættir brotthvarfs, þá kemur fram að hlutfall þess er hærra meðal karlmanna og meðal hópa sem búa við lága fjárhagslega og félagslega stöðu. Í skýrslu Norrænu ráðherranefndarinnar (2010) *Brotthvarf úr námi meðal 16–20 ára á Norðurlöndum* er fjallað

um að meginástæða brotthvarfs sé lélegur árangur í upphafi skólagöngu, ásamt skorti á félagsfærni og dræmri þátttöku í skólalífinu sem getur gert það að verkum að það dragi úr skuldbindingu nemenda við nám sitt. Því er lagt til að gripið verði til aðgerða snemma í skólagöngunni, í grunnskólum og jafnvel leikskólum. Þar er áhersla lögð á mikilvægi þess að nám verði miðað við forsendur hvers og eins til að sporna gegn líkum á brotthvarfi. Fjallað er um að á milli 60 og 80% norrænna nemenda í hverjum árgangi ljúki framhaldsskólánámi. Þó svo að þetta sé góður árangur þar sem best lætur, þá er lögð áhersla á mikilvægi þess að draga úr brotthvarfi þeirra sem eftir standa. Þegar Norðurlöndin eru borin saman kemur í ljós að 67% nemenda í Svíþjóð hafa lokið framhaldsskólaprófi þegar þeir standa á tvítugu. Í Noregi ljúka að meðaltali 68% nemenda framhaldsskólánámi. Á Íslandi ljúka að meðaltali 62% nemenda framhaldsskólánámi 24 ára eða yngri. Í Danmörku ljúka 85% nemenda framhaldsskólaprófi innan 25 ára aldurs. Erfitt getur reynst að bera löndin saman, þar sem skipulag náms er ólíkt og ekki er staðið eins að útreikningum á brotthvarfi þeirra á milli. Ísland kemur mun verr út en nágrannaþjóðirnar í þessum samanburði og gildir þar einu hvaða matsþættir eru bornir saman.

Í skýrslu OECD um Ísland frá árinu 2006, kemur fram að brotthvarf nemenda í framhaldsskólum sé mikið og menntunarstig landsmanna á aldrinum 25–64 ára sé töluvert undir meðaltali OECD ríkja. Þar kemur einnig fram að um þriðjungur árganga héraðs lýkur ekki námi á framhaldsskólastigi, og er hlutfallið hærra en í flestum OECD löndum (OECD, 2006). Vinnuhópur sérfræðinga á vegum OECD tók að sér að skilgreina styrkleika og veikleika íslenska menntakerfisins þegar kemur að því að sporna gegn brotthvarfi. Helstu styrkleikarnir voru taldir vera frammistaða íslenskra grunnskólanema því samkvæmt niðurstöðum PISA könnunar frá árinu 2009 var frammistaða íslenskra nemenda í lestri og stærðfræði yfir OECD meðaltali. Þessi niðurstaða gefur vonir um að nemendur á grunnskólastigi séu vel undirbúnir þegar þeir fara yfir á framhaldsskólastigið. Næsti styrkleiki sem nefndur var er að íslensk stjórnvöld fjárfesta í menntun en Ísland er meðal þeirra OECD landa sem leggja hvað mest fjármagn í sitt menntakerfi miðað við þjóðarframleiðslu. Einnig er litið á það sem mikinn styrkleika að menntakerfið leggur markvissa áherslu á að mæta þörfum nemenda með jafnrétti til náms að leiðarljósi. Hindranir sem dregnar voru fram af sérfræðingum OECD eru að hátt hlutfall brotthvarfsnema á framhaldsskólastiginu leiðir líkur að því að uppbygg-

ing menntakerfisins þarfnist endurskoðunar. Einnig þarf að horfa sérstaklega til verknáms þegar kemur að því að skýra brotthvarf. Félagslegur bakgrunnur nemenda virðist hafa minni áhrif á námsárangur héraðs en á meðal annarra OECD landa, en þó er ekki hægt að horfa fram hjá áhrifum félagslegra aðstæðna á brotthvarf. Vinnumarkaðurinn laðar til sín námsmenn og þar af leiðandi frá námi. Þrátt fyrir að fjármálakreppan hafi dregið úr atvinnuöguleikum þeirra sem hafa litla menntun að baki, þá benda aðstæður til þess að nemendur séu enn að hverfa frá námi vegna atvinnuþátttöku. Bent er á að fjárhagsástæður námsmanna og fjölskyldna þeirra, hátt hlutfall atvinnuleysis auk lítils launamuns þeirra sem hafa litla formlega menntun og þeirra sem lokið hafa námi, sem og kostnaður við að stunda nám geta allt aukið líkur á brotthvarfi nemenda úr námi (OECD, 2011).

Sé horft til þess hversu há tíðni brotthvarfs er úr íslenskum framhaldsskólum og að hlutfall Íslendinga á aldrinum 20–66 ára sem ekki hafa hlotið formlega framhaldsmenntun sé um 30%, þá má færa góð rök fyrir ávinningi þess að vinna að breytingum á skólakerfinu með það fyrir augum að gera menntun aðgengilega fyrir alla landsmenn. Takist að draga úr brotthvarfi að einhverju leyti þá skilar það sér strax til samfélagsins í formi sparnaðar og uppbyggingar.

Í þessari grein er leitast við að svara eftirtöldum spurningum:

1. Hvernig birtist brotthvarf meðal nemenda átaksverkefnisins *Nám er vinnandi vegur*?
2. Hver eru tengsl fyrri reynslu af námi og upplifunar nemenda átaksverkefnisins?
3. Hverjar eru helstu ástæður brotthvarfs hjá nemendum átaksins?
4. Breytist framtíðarsýn brotthvarfsnemenda gagnvart frekara námi og hefur gengi í námi áhrif þar á?

AÐFERÐ

Stuðst var bæði við eigindlegar og megindlegar aðferðir við gagnaöflun. Upplýsingar sem safnað var mánaðarlega frá framhaldsskólunum nítján sem þátt tóku í átaksverkefninu voru forsenda þess að hægt var að ná utan um brotthvarfshópin sem síðar urðu þátttakendur í rannsókninni sem hér er kynnt. Einnig var stuðst við megindlegar aðferðir við tölfraðilega greiningu á rannsóknargögnum þar sem rætt var við tæplega tvö hundruð viðmælendur og gögnin því yfirgripsmikil.

Rannsóknin sjálf var aftur á móti unnin samkvæmt eigindlegri rannsóknarhefð en markmið hennar er að öðlast innsýn og skilning á reynslu og upplifun einstaklinga á eigin lífi og hvaða merkingu þeir leggja í eigin orð, aðstæður og líf (Bogdan og Biklen, 2003). Gagna var aflað í gegnum hálfstöðluð opin símaviðtöl. Þessi aðferð samræmist fyrirbærafræðilegri nálgun en það sjónarhorn var talið henta best til að varpa ljósi á þá þekkingu sem hér var leitað. Tilgangur eigindlegra rannsókna er ekki að geta alhæft um niðurstöður, heldur að öðlast innsýn inn í reynsluheim viðmælenda, en niðurstöður geta aftur á móti gefið ákveðnar vísbendingar (Bogdan og Biklen, 2003; Taylor og Bogdan, 1998).

Viðmælendahópurinn var valinn með markvissu úrtaki þar sem forsenda fyrir þátttöku var að hafa verið skráður nemandi í framhaldsskóla í gegnum átaksverkefnið *Nám er vinnandi vegur* og að hafa hætt námi á fyrstu tveimur mánuðum hvorrar annar, en það var gert til að ná utan um viðráðanlegan fjölda þátttakenda. Haft var samband við þátttakendur símleiðis og fóru símtölin öll fram með samþærilegum hætti og við sömu aðstæður, auk þess sem sami einstaklingurinn hringdi öll símtölin, tók saman og greindi niðurstöður. Höfundur hafði annast eftirfylgni með nemandahóp átaksverkefnisins frá upphafi átaksins, sem skilaði sér með jákvæðum hætti í greiningarvinnu. Lengd símtala varði allt frá fjórum mínútum upp í rúman hálf tíma, allt eftir eðli símtalanna sem og áhuga eða þörf þátttakenda. Í upphafi símtala kynnti höfundur sjálfan sig, hvaðan væri haft samband sem og erindi símtalsins og tilgang rannsóknarinnar. Þátttakendum var lofuð nafnleynd og að upplýsingar sem væri safnað yrðu ekki persónugreinanlegar. Á meðan á símtölunum stóð hafði rannsakandi námsferla nemenda við höndina sem jók skilning rannsakandans gagnvart ferli skólagöngu hvers og eins, ásamt því að aðstoða hann við að öðlast skilning á þá merkingu sem þátttakendur lögðu í reynslu sína af námi og fyrri skólagöngu. Nemendur voru spurðir út í upplifun þeirra af þátttöku í átaksverkefninu, fyrri skólareynslu og ástæðu brotthvarfs. Mismunandi var hversu langt nemendur fóru til að rekja ástæður. Reynt var að fá nemendur til að tala óhindrað um ástæður brotthvarfs og engin mörk voru sett um fjölda ástæðna sem gefa mátti upp. Í lok viðtals voru nemendur svo spurðir hvaða líkur þeir teldu á því að þeir hæfu aftur nám síðar, með það fyrir augum að kanna framtíðarsýn og afstöðu nemenda til áframhaldandi skólagöngu. Einnig bauðst þátttakendum náms- og starfsráðgjöf í lok símtals ef spurningar vöknudu.

Af nemendum í áttakinu voru 147 einstaklingar sem hætt höfðu námi að loknum fyrstu tveimur mánuðum haustannar og 52 sem hætt höfðu námi að loknum fyrstu tveimur mánuðum vorannar. Fjöldi nemenda sem haft var samband við til að spyrja út í ástæður brotthvarfs, byggt á þeirra eigin reynslu voru samanlagt 199. Þar af náðist í 189 einstaklinga og samþykktu þeir allir að taka þátt í könnuninni, sem er þátttaka upp á 94,97%. Vert er að benda á að þátttakan þykir afburða góð og er þetta hærra svarhlutfall en almennt þekkt í símakönnunum.

Þátttakendur voru á ólíkum aldri, allt frá rétt rúmlega átján ára til rúmlega fimmtugs en aldursbreiddin var meiri í hópi þeirra þátttakenda sem voru á skrá hjá Vinnumálastofnun. Meðalaldur þeirra sem rætt var við úr hópi 18–24 ára nemenda var 21,9 ár og meðalaldur þátttakenda sem rætt var við úr hópi VMST var 26,6 ár. Karlar voru meirihluti þátttakenda, eða alls 58,79% en konur 41,21%. Námsbakgrunnur viðmælenda var fjölbreyttur. Einhverjir nemendur höfðu átt góðu gengi að fagna en hætt námi, en fleiri áttu það sameiginlegt að hafa glímt við hindranir í námi allt aftur í grunnskóla og námsferlar þeirra báru þess merki.

NIÐURSTÖÐUR

Hér verður fjallað um hvernig brotthvarf birtist meðal nemenda átaksverkefnisins og hvernig það breyttist á milli anna. Því næst fáum við innsýn í bakgrunn nemenda og fyrri skólagöngu, með það fyrir augum að öðlast betri skilning á ástæðum brotthvarfs. Þar á eftir verður fjallað um helstu ástæður brotthvarfs meðal nemenda átaksverkefnisins. Að lokum verður svo fjallað um hvernig framtíðarsýn þátttakenda birtist gagnvart frekara námi.

Birtingarmynd brotthvarfs meðal nemenda átaksverkefnisins

Alls innrituðust 1.479 nemendur í nám á framhaldsskólastigi undir formerkjum átaksins *Nám er vinnandi vegur*, haustið 2011. Talsvert brotthvarf varð úr nemendahópnum á haustönn eða 21,37%. Þá höfðu 88 nemendur af rúmlega fimmhundrað manna nemendahópi VMST hætt námi eða samanlagt 16,73%. Á sama tíma höfðu 228 nemendur af tæplega þúsund manna nemendahópi þeirra sem voru á aldrinum 18–24 ára og höfðu verið án skólavistar hætt námi, sem gerði 23,82%. Verulega dró úr brotthvarfi meðal nemenda átaksins á vorönn og mældist það 11,49% í lok annar. Það

hafði því lækkað um tæplega 10% og var nánast helmingi minna en á haustönn. Þá höfðu 29 nemendur af rúmlega 300 manna nemendahóp VMST hætt námi eða samanlagt 8,98%. Á sama tíma höfðu 118 nemendur af tæplega þúsund manna nemendahópi 18–24 ára hætt námi eða 13,24%.

Sé brotthvarf skoðað eftir námsbrautum fyrir hvorn hóp, annars vegar út frá bóknámi og hins vegar út frá starfsnámi, þá kemur fram að brotthvarf meðal bóknámsnema var áberandi mest af almennum námsbrautum, en þar stunda nemendur nám sem ekki hafa lokið inntökuskilyrðum inn á stúdentsprófsbrautir. Þar á eftir var brotthvarf mest af félagsfræðibraut. Brotthvarf meðal starfsnámsnema dreifðist yfir fjölda ólíkra námsbrauta á hvorri önn, en var þó einna mest í grunndeildum málmíðna og rafiðna, listnámsbraut, sjúkraliðabraut og tölvufræðibraut.

Fyrri skólaganga

Fram kom í orðum þátttakenda að margir þeirra höfðu lengi glímt við hindranir í námi. Ástæður fyrir því voru fjölbreyttar og margar hindranir sem nemendur nefndu voru samfelldar yfir tíma og höfðu því haft einkennandi áhrif á alla skólagöngu þeirra. Má þar nefna sértæka námsörðugleika líkt og lesblindu. Aðrar hindranir sem nemendur nefndu voru meðal annars athyglisbrestur, líkamleg veikindi, andleg veikindi, að upplifa sig utangátta félagslega, einelti, léleg skólasókn og áhugaleysi. Þannig var grunnskólareynsla í minningu margra þátttakenda neikvæð upplifun eða erfið. Aðrir nemendur, en þó mun færri, bjuggu að góðum árangri á grunnskólaárum og jafnvel fram á fyrstu annir framhaldsskólanáms. Í þeim tilfellum höfðu nemendur gjarnan átt sögu um þunglyndi sem varð svo síðar til þess að þeir flosnuðu upp úr námi. Enn aðrir nemendur upplifðu grunnskólaárin með jákvæðum hætti þrátt fyrir að hafa glímt við erfiðleika tengda námi og slakan námsárangur. Mikil breidd einkenndi upplifun og reynslu nemenda en hér er reynt að gera grein fyrir algengustu þemunum sem fram komu í orðum þátttakenda. Umfram allt var gengi viðmælenda í námi misjafnt og mikil breidd innan hópsins.

Uppgefnar ástæður brotthvarfs samkvæmt nemendum

Algengustu ástæður sem nemendur nefndu fyrir brotthvarfi voru flokkaðar í 13 þætti. Það eru atvinna, fjárhagsástæður, námsörðugleikar eða ADHD, nám ekki við hæfi áhuga eða getu, féll á mætingu eða vísað úr skóla, veikindi barna,

Þungun eða erfið meðganga, fór í annan skóla eða sýndarbrothvarf, andleg veikindi, líkamleg veikindi, persónulegar ástæður, náði ekki að mynda tengsl eða vanlíðan í skóla, og að lokum neysla eða meðferð. Áttu þessir þættir við hjá báðum hópum í langflestum tilfellum. Athygli vakti að þrátt fyrir að þátttakendur á vorönn hafi verið hátt í þriðjungu færri en þátttakendur á haustönn þá komu nær sömu þættir varðandi ástæður brothvarfs fram í svörum á milli anna. Þættirnir erfiðar heimilisaðstæður og ónógur undirbúningur voru þeir einu sem komu ekki fram í svörum þátttakenda á vorönn, en þá bættist við einn nýr þáttur sem voru persónulegar ástæður. Andleg veikindi spönnuðu þrjá undirþætti, það eru þunglyndi, þunglyndi og kvíða og þunglyndi, kvíða og félagsfélmi. Hér verður gerð nánar grein fyrir þeim þáttum sem komu oftast fyrir í svörum nemenda þegar þeir nefndu ástæður brothvarfs.

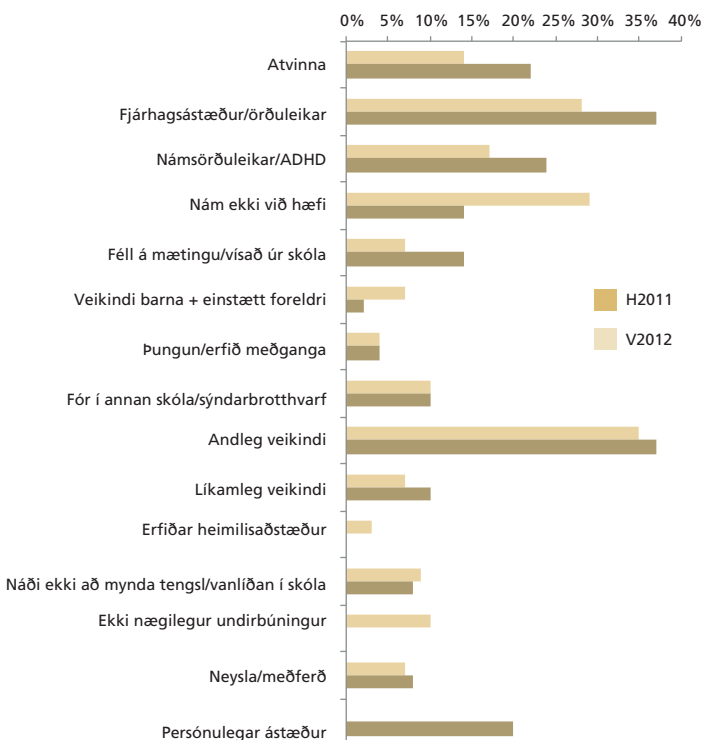
Á haustönn nefndu 28% nemenda fjárhagsástæður sem ástæðu brothvarfs en 37% á vorönn. Einnig nefndu 35% nemenda á haustönn andleg veikindi sem ástæðu brothvarfs en 37% á vorönn. Andleg veikindi, sérstaklega þunglyndi og kvíði, og fjárhagsástæður eru þeir tveir þættir sem skáru sig úr svörum nemenda sem algengustur ástæður brothvarfs og á það bæði við nemendur VMST og nemendur á aldrinum

18–24 ára. Þar á eftir komu ástæðurnar nám ekki við hæfi áhuga eða getu, sem 29% nemenda á haustönn svöruðu til um og 14% að vori, námsörðugleikar eða ADHD, sem 17% nemenda á haustönn svöruðu til um og 24% að vori, og atvinna sem 14% nemenda að hausti svöruðu til um og 22% að vori. Þetta eru þeir fimm þættir sem nemendur nefndu oftast og skipti ekki máli hvort um var að ræða nemendur VMST eða 18–24 ára nemendur, sem bendir til að líkindi hafi verið með hópunum þó að þátttöku þeirra í átaksverkefninu hafi borið að með mismunandi hætti. Gott er að hafa í huga að hver nemandi gat nefnt fleiri en eina ástæðu brothvarfs, sem flestir gerðu, og því eru prósentutölurnar hlutfall af heildarfjölda þátttakenda í rannsókninni.

Ástæðurnar sem nemendur gáfu upp til skýringar á brothvarfi tengdust margar hverjar á einn eða annan hátt. Þannig héldust ástæðurnar atvinna og fjárhagsástæður mjög sterkt í hendur í svörum beggja hópa. Eins töluðu margir nemendur um kostnaðarsamar skuldbindingar sem þeir þyrftu að standa í skilum með, samanber íbúðarleigu, afborgun af bílaláni eða greiðslur annarra skulda. Einnig var algengt í svörum VMST nemenda að þeir hefðu fjölskyldu á framfæri sínu og því var atvinna tekin fram yfir nám. Þá kom fram að óvissa um framfærslu meðal VMST nemenda á vorönn hafði áhrif á brothvarf og var þá vísað í að dregist hafði að koma hugmyndum um fyrirkomulag framfærslusjóðs átaksins á framfæri til nemenda. Algengt var meðal 18–24 ára hópsins að nemendur hefðu unnið hlutavinnu með námi og talsvert margir áttu erfitt með að samhæfa atvinnu og nám. Þá gerðist það oft en ekki að nemendur hættu námi og bættu við sig vinnu.

Ástæðurnar námsörðugleikar eða ADHD og féll á mætingu eða vísað úr skóla héldust einnig í hendur, og algengast var að nemendur töluðu um að lesblinda hamlaði námsgengi þeirra þegar rætt var um námsörðugleika. ADHD hefur ekki verið skilgreint sem námsörðugleiki en hafði vissulega áhrif á námsgengi nemendahópsins. Einnig kom fram í orðum nemenda að þeim hafði verið vísað úr skóla vegna lélegrar skólasóknar. Þemað nám ekki við hæfi tengdist þar að auki þessum tveimur flokkum, en þar var ýmist um að ræða að nám hefði ekki áhuga eða getu, eða að nemendur upplífuðu námsleiða eða áhugaleysi gagnvart náminu sem þeir voru skráðir í. Það hafði svo aftur bein áhrif á mætingu. Þó svo að þessi þáttur hafi bæði komið fram hjá VMST og 18–24 ára hópnum, þá er vert að geta þess að mæting meðal VMST nemendahópsins var talsvert betri en meðal 18–24 ára

Ástæður brothvarfs

hópsins. Skýrist það ef til vill af því að eitt af skilyrðum þess að njóta framfærslu frá VMST var fullnægjandi skólasókn og námsárangur.

Andleg veikindi og líkamleg veikindi, tengdust á þann hátt að dæmi voru um áhrif andlegra veikinda á líkamlega heilsu, sem reyndust nemendum hindrun í námi. Andleg veikindi bitnuðu á einn eða annan hátt á frammistöðu nemenda í námi, hvort sem það var vegna mætingar eða þátttöku í námi auk námsárangurs. Andleg veikindi tengdust námsörðugleikum ekki jafn sterkt og margir aðrir þættir, þó þau hefðu áhrif á frammistöðu og mætingu nemenda. Einnig kom fram í svörum nemenda að einhverjir höfðu glímt við andleg veikindi allt frá því á grunnskólaárum, meðal annars í kjölfar eineltis eða áfalla í æsku.

Hafa ber í huga að hér er tekið fyrir brotthvarf afmarkaðs hóps og upplýsingarnar gefa ekki á nokkurn hátt ástæðu til að alhæfa um almennt brotthvarf. Umfram allt eru þessar niðurstöður hugsaðar til að gefa vísbendingar og veita inn-sýn í ástæður brotthvarfs nemenda átaksins á þessum tiltekna tíma.

Framtíðarsýn nemenda gagnvart frekara námi Vilji brotthvarfsnemenda til frekara náms kom mjög skýrt í ljós á báðum önum, þar sem mikill meirihluti nemenda var bæði jákvæður og áhugasamur um frekara nám. Athygli vakti, þegar nemendur voru spurðir út í líkur á frekara námi, að fleiri svöruðu því jákvætt úr hópi 18–24 ára nemenda en úr hópi VMST nemenda. Rúmlega 90% nemenda á aldrinum 18–24 ára töldu miklar líkur á frekara námi á meðan tæplega 70% úr hópi VMST töldu miklar líkur á frekara námi. Þeir sem töluðu um helmings líkur eða litlar líkur á frekara námi úr hópi VMST áttu það sameiginlegt að áhuga á námi skorti ekki en aftur á móti töldu þeir fjárhagslegar aðstæður sínar hamla frekara námi og litu því ekki á nám síðar meir sem raunhæfan kost. Svör meirihluta nemenda báru með sér að nám var samofið framtíðarsýn þeirra og á sama tíma virtist slakt gengi ekki bitna á námsáhuga.

UMRÆÐA

Margt af því sem dregið var fram í upphafi í fræðilegri umfjöllun um brotthvarf hefur endurspeglast í niðurstöðum rannsóknar á ástæðum brotthvarfs meðal nemenda í átaksverkefninu *Nám er vinnandi vegur* skólaárið 2011–2012. Í grein sinni frá árinu 2002 nefna þau Jón Torfi og Kristjana

Stella fjórar algengustu ástæður brotthvarfs samkvæmt nemendum, en þær voru að nemendum leiddist námið, nemendum bauðst gott starf, fjárhagsvandræði og heimilisáðstæður.

Algengustu ástæður brotthvarfs samkvæmt nemendum átaksverkefnisins voru fjárhagsástæður, andleg veikindi, nám ekki við hæfi áhuga eða getu, námsörðugleikar eða ADHD, og atvinna. Þrjár af fjórum ástæðum fyrir brotthvarfi sem Jón Torfi og Kristjana Stella nefna koma fram í niðurstöðum rannsóknar átaksverkefnisins. Aftur á móti vekur athygli hátt hlutfall og fjöldi þeirra sem glíma við andleg veikindi í brotthvarfshópi átaksverkefnisins. Einnig vekur athygli að fræðileg umfjöllun á sviði brotthvarfs virðist ekki enn hafa náð utan um þátt andlegra veikinda sem ástæðu brotthvarfs. Nýnæmi rannsóknarinnar byggir því bæði á rannsóknaraðferðinni sem hér var stuðst við, það er að rætt var við nemendur strax eftir að þeir höfðu hætt námi, og niðurstöðum á ástæðum brotthvarfs með áherslu á andleg veikindi. Þessar niðurstöður benda til þess að þörf sé á að bregðast við vanda nemenda með nýjum hætti hvað varðar andlega heilsu og eins þarf að huga að fyrirbyggjandi aðgerðum á þessu sviði. Því má segja að hagnýtt gildi niðurstaðanna sem og fræðilegt gildi sé mikið.

Í fræðilegri umfjöllun kom fram að margar ástæður geta legið að baki brotthvarfi nemenda úr námi og samræmdist það upplifun nemenda í átaksverkefninu, þar sem hver nemandi gaf upp fleiri en eina ástæðu fyrir brotthvarfi sínu. Jákvæð sýn brotthvarfshóps átaksins var áberandi gagnvart frekara námi sem hlýtur að teljast mikill kostur og sér í lagi ef lítið er til þess að hindranir í námi voru eitthvað sem hafði einkennt fyrra nám margra allt aftur til grunnskólaáranna. Athygli vakti hversu jákvæðari 18–24 ára hópurinn var gagnvart áframhaldandi skólagöngu fram yfir VMST hópinn. Niðurstöður bentu þó til þess að áhugi væri ekki endilega minni meðal þess hóps, heldur drógu fjárhagslegar aðstæður úr væntingum nemenda til frekara náms.

Hér er við hæfi að taka fram að talsverður hópur átaksnemenda sýndi fram á afar góðan námsárangur á skólaárinu. Einnig höfðu alls 7,83% nemenda átaksins formlega lokið námi sínu í lok skólaárs, en 116 nemendur brautskráðust ýmist af starfsnáms- eða bóknámsbrautum.

Eins verður það að teljast stórgóður árangur að brotthvarf meðal nemenda átaksverkefnisins skuli hafa minnkað um hátt í helming á milli anna, sem einnig er sérstakt fyrir þær sakir að almennt er talað um að brotthvarf mælist hærra

á vorönn en haustönn innan framhaldsskólakerfisins. Án efa hefur markviss vinna náms- og starfsráðgjafa með nemendahópnum innan skólanna haft talsvert með þennan árangur að gera. Einnig er vert að benda á að almennt er talað um að meðalbrotthvarf úr framhaldsskólum sé um 10% en brott-hvarf úr hópi nemenda á skrá hjá VMST í áttakinu var lægra en það eða 8,98% á vorönn.

Niðurstöður benda til þess að þrátt fyrir að fjölbreyttar hindranir hafi einkennt fyrra nám margra nemenda, þá gefa niðurstöður fyrirheit um að unnt sé að ná markmiðum *Ísland 2020* í átt að hækkuðu menntunartígi sé nemendum veittur viðeigandi stuðningur og sveigjanleiki menntakerfisins nýttur.

HEIMILDIR

- Bogdan, R. C. og Biklen, S. K. (2003). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods* (4. útgáfa). Boston: Allyn og Bacon.
- Jón Torfi Jónasson og Kristjana Stella Blöndal. (2002). *Ungt fólk og framhaldsskólinn. Rannsókn á námsgengi og afstöðu '75 árgangsins til náms*. Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands og Háskólaútgáfan.
- Kristjana Stella Blöndal, Jón Torfi Jónasson og Anne-Christin Tannhauser. (2011). Dropout in a small society: Is the Icelandic case somehow different? *Studies in Theory and Policy*, 233–251.
- Norræna ráðherranefndin. (2010). *Frafall í utdanning for 16–20 aringer i Norden*. Sótt 08. júní 2011 af: <http://www.norden.org/is/publikationer/2010–517>
- OECD. (2006). *Economic survey of Iceland 2006*. Sótt 8. júní 2013 af: www.oecd.org/eco/surveys/iceland
- OECD. (2012). *Towards a strategy to prevent dropout in Iceland – Preventing dropout in upper secondary schools in Iceland*. Sótt 6. júní 2013 af: <http://www.oecd.org/dataoecd/26/63/49451462.pdf>
- Taylor, S. J. og Bogdan, R. C. (1998). *Introduction to qualitative research methods: A guidebook and resource* (3. útgáfa). New York: John Wiley og Sons.
- Velferðarráðuneytið. (2011). *Nám er vinnandi vegur*. Sótt 6. júní 2013 af: <http://www.velferðarráðuneyti.is/frettir-vel/nr/32752>

UM HÖFUNDINN

Inga Guðrún Kristjánsdóttir er með meistaraþráður í uppeldis- og menntunarfræði og náms- og starfsráðgjöf, og starfar sem aðferðafræðikennari við Félags- og mannvísindadeild Háskóla Íslands. Höfundur starfaði sem sérfræðingur við framhaldsskóladeild í mennta- og menningar-málaráðuneytinu, og var rannsóknin sem hér er kynnt unnin á þeim tíma. Höfundur hefur sérhæft sig í rannsóknum á sviði áhættuhegðunar og afbrotfræði.

ABSTRACT

The aim of the “Learning is the Way to Work” initiative was partly to lower the proportion of Icelanders aged between 20 and 66 who have not completed formal secondary education. In order to reach that about 1,500 students were enrolled on courses at secondary school level in autumn, 2011. The student group was divided in two – on the one hand students registered at the Directorate of Labour and on the other students aged between 18 and 24 who did not have a place at college. A considerable drop-out rate was evident in the student group during the autumn term, namely 21.37%. The most common reasons for dropping out were mental illness, financial circumstances, and study courses incompatible with a student’s interests or ability, difficulty of courses, ADHD and employment. Mental illness as a reason for drop-out is a new factor in professional discussion of this area. These results are of considerable value, both academic and practical. In parallel with this initiative, study and work counselling was promoted in the secondary schools that had enrolled students for the project and this student group was specially monitored with a view to reducing the number of drop-outs. In the spring term drop-outs numbered 11.49%. Drop-out decreased by almost half from term to term, which can only be seen as a really successful result. At the end of the school year a total of 7.83% involved in the initiative formally completed their courses and 116 students graduated in their various occupational and academic courses. This considerable success can be attributed to more systematic cooperation between academic and occupational counsellors, students, schools and institutes who supported the initiative. It is safe to say that the initiative has lived up to the objectives of the strategic document “Iceland 2020” in raising the nation’s educational standing.